

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра політології та публічного управління

На правах рукопису

РУБЕЛЬ ВАСИЛИНА ЛЕОНІДІВНА

**РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ
У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ**

Спеціальність: 281 «Публічне управління та адміністрування»

Освітньо-професійна програма «Державна служба»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:

ПАХОЛОК ВАСИЛЬ МИКОЛАЙОВИЧ,

кандидат політичних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № ____

засідання кафедри політології
та публічного управління

від _____ 2025 р.

Завідувач кафедри _____ проф. Бусленко В. В.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ	
1.1. Сутність національно-патріотичного виховання.....	6
1.2. Стан наукової розробки предмету дослідження.....	10
РОЗДІЛ 2. ДОСВІД УКРАЇНИ З ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ	
2.1. Нормативно-правові основи національно-патріотичного виховання.....	14
2.2. Методика національно-патріотичного виховання дітей та молоді в Україні.....	19
РОЗДІЛ 3. РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ	
3.1. Особливості реалізації державної політики у регіоні.....	25
3.2. Стан реалізації національно-патріотичного виховання у Волинській області.....	29
3.3. Перспективи розвитку національно-патріотичного виховання на місцевому та державному рівнях.....	41
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У непростих викликах сьогодення, які стоять перед українською державністю, зокрема через жорстоку та довготривалу російську військову агресією, особливої важливості набуває формування та збереження національної свідомості, свідомої громадянської позиції та патріотизму дітей та молоді. Національно-патріотичне виховання є фундаментальним чинником збереження суверенітету, національної ідентичності та єдності. В умовах воєнного стану, щоденної інформаційної та військової агресії проти України, реалізація ефективної державної політики у цій сфері набуває надважливого значення.

Питання цілісного формування у молодого покоління почуття патріотизму, любові до рідного краю, шанобливого ставлення до національних героїв, культури і мови – це не лише моральне, а й безпекове завдання держави. Комплексний підхід національно-патріотичного виховання має охоплювати усі рівні: сім'ю, навчальні заклади, громадські інститути, органи влади тощо.

Актуальність нашого дослідження обумовлена й необхідністю критичної оцінки поточного стану реалізації державної політики у сфері національно-патріотичного виховання дітей та молоді, оптимізацією механізмів реалізації відповідних програм на місцях, потребою підвищення залученості молодого покоління, пошуком кращих практик на прикладі Волинської області. Рационалізація окресленої політики дозволить сформувати свідоме покоління здатне протистояти сучасним загрозам та будувати майбутнє України.

Об'єктом дослідження є публічне управління у сфері національно-патріотичного виховання.

Предметом дослідження є реалізація державної політики у сфері національно-патріотичного виховання дітей та молоді у Волинській області.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає в аналізі сучасного стану та особливостей реалізації державної політики національно-патріотичного виховання дітей та молоді у Волинській області.

Мета дослідження зумовлює низку **завдань**:

- проаналізувати теоретико-методологічні засади національно-патріотичного виховання в системі державної політики України;
- узагальнити нормативно-правову базу та механізми, що регулюють реалізацію державної політики у сфері національно-патріотичного виховання дітей та молоді;
- дослідити особливості організації національно-патріотичного виховання у Волинській області;
- оцінити ефективність реалізації відповідних державних програм, проєктів і заходів у регіоні;
- виявити основні проблеми у процесі реалізації державної політики в досліджуваній сфері;
- сформулювати пропозиції та рекомендації щодо підвищення ефективності національно-патріотичного виховання на регіональному рівні.

Методологія дослідження. Реалізація мети і завдань дослідження зумовили використання низки принципів, підходів, загальнонаукових та спеціальних методів пізнання та організації наукового дослідження, які загалом складають методологічну основу магістерської роботи. Методологія ґрунтується на системному, діяльнісному та інституційному підходах, що дозволило розглядати національно-патріотичне виховання як цілісне явище, вбудоване у ширший контекст державної політики, суспільних процесів і їхньої регіональної специфіки. У процесі дослідження було проаналізовано нормативно-правові акти України, державні й регіональні програми, концепції та стратегії, матеріали органів державної влади й місцевого самоврядування, а також наукові праці та аналітичні звіти, що дозволило оцінити стан реалізації політики як на національному, так і на обласному рівнях.

У роботі застосовано такі методи дослідження: аналіз і синтез – використані для вивчення наукової літератури, законодавчих актів, державних та регіональних програм у сфері національно-патріотичного виховання, що забезпечило системне узагальнення отриманої інформації; порівняльний

метод – дозволив відстежити динаміку в часі, порівняти роботу з молоддю у сфері національно-патріотичного виховання в період здобуття незалежності України і дотепер в умовах збройної російської агресії; метод узагальнення та систематизації – використаний для формування висновків щодо ефективності політики, визначення проблем її реалізації та можливих шляхів вдосконалення.

Наукова новизна результатів дослідження роботи полягає у систематизації практичних підходів до реалізації державної політики на регіональному рівні та у визначенні ефективних механізмів взаємодії влади й громадянськості у цій сфері.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, закладів освіти, молодіжних організацій і центрів національно-патріотичного виховання. Запропоновані рекомендації можуть знайти практичне застосування при розробці регіональних програм, плану заходів, методичних матеріалів та освітніх курсів, вишколів, спрямованих на підвищення рівня національно-патріотичного виховання. Матеріали роботи будуть корисними у подальшій науковій розробці предмету дослідження, укладання посібників, тренінгів, семінарів, круглих столів, громадських ініціатив, що мають на меті формування патріотичної свідомості у дітей та молоді.

Апробація результатів магістерського дослідження здійснена у формі публікації тез на II Всеукраїнській науково-практичній конференції за міжнародною участю «Публічне управління та адміністрування в Україні: євроінтеграційний поступ» (м. Івано-Франківськ, 30 травня 2025 р.) із темою «Пілотування БпЛА як спосіб сприяння обороні України (на основі заходів Волинської обласної цільової програми національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2021–2025 роки)».

Структура магістерської роботи зумовлена визначеною метою та поставленими завданнями. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

1.1. Сутність національно-патріотичного виховання

Сучасна Україна проходить через один із найскладніших етапів своєї новітньої історії, що характеризується глибокими політичними, економічними та соціальними трансформаціями. Воєнні дії на сході країни, тимчасова окупація окремих територій, а також повномасштабне російське вторгнення стали серйозними викликами для українського суспільства. Ці події загострили питання територіальної цілісності, суверенітету та ідентичності. В умовах прямих загроз національно-патріотичне виховання (НПВ) молоді набуває особливого значення як ключовий чинник зміцнення державності, гарантії національної безпеки на подальші роки та унеможливлення повторних дій агресорів у майбутньому.

Згідно з Концепцією національно-патріотичного виховання дітей та молоді, яка була затверджена у 2022 році та адаптована під сучасні виклики, зазначено, що «...серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне, а також патріотичне та екологічне виховання як основні складові національно-патріотичного виховання, як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності [74], так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть розвиток держави як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності за природу як за національне багатство, здорового способу життя, готовності до змін і до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України» [41].

Національно-патріотичне виховання є частиною системи гуманітарної політики держави та спрямоване на формування в молодого покоління глибокого усвідомлення своєї національної ідентичності, громадянської відповідальності та любові до Батьківщини. Під час аналізу ключових особливостей національно-патріотичного виховання потрібно зазначити, що воно повинно бути комплексним, послідовним і тривалим у часі. Цей процес має розпочинатися вже в дошкільних навчальних закладах і продовжуватися до завершення вищої освіти. Особливо важливо зосередити увагу на початках – етапах дошкільного виховання, початкової та середньої школи, адже саме в цей час формується морально-етичний фундамент особистості.

Тут уточнимо, які вікові категорії підлягають нашому науковому дослідженню. Згідно Закону України «Про охорону дитинства» (ст. 1): «..дитиною є особа віком до 18 років (неповнолітня особа), якщо за законом, що застосовується до неї, вона не досягає повноліття раніше» [50] та Закон України «Про основні засади молодіжної політики» (2021) (ст. 1): «...молодь – молоді особи – особи віком від 14 до 35 років включно, які є громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах» [49], така вікова класифікація враховує вікові групи для оцінки стану здоров'я, соціальних, економічних і демографічних аспектів.

Метою національно-патріотичного виховання є утвердження в особистості переконань, що ґрунтуються на відданості Україні. Ця мета реалізується шляхом передання молодому поколінню суспільного досвіду, сприяння збереженню духовних надбань українського народу, формування національної самосвідомості та особливого світогляду. Виховання також передбачає розвиток здатності особистості зберігати національну ідентичність, підтримувати культуру міжнаціональних взаємин, а також сприяти духовному і фізичному зростанню та всебічному розвитку людини [23].

Одним із основних факторів, що впливають на ефективність і результативність патріотичного виховання, виступає саме державна політика, спрямована на його розвиток. Держава має створювати сприятливі умови для

формування громадянської свідомості та патріотичних цінностей, реагувати на сучасні виклики, бути «чутливою» та інноваційною до запитів дітей та молоді, оскільки це відповідає загальним інтересам як суспільства, так і самої держави.

До основних державних інституцій, що забезпечують реалізацію державної політики у сфері патріотичного виховання молоді в Україні належать Міністерство молоді та спорту, Міністерство освіти та науки, Міністерство оборони, Міністерство культури та інформаційної політики, Український інститут національної пам'яті та інші.

Поняття «патріотизм» та «виховання» є нероздільними у нашій проблематиці. Патріотизм слід розглядати як особливу форму національної свідомості, що охоплює щире любов до рідної землі, повагу до її історичного минулого, культурних надбань і традицій, а також прагнення захищати її інтереси. Виховання при цьому розуміється як цілеспрямований, безперервний метод/процес передачі знань, умінь, цінностей, норм і традицій від одного покоління до іншого з метою формування зрілої, відповідальної та самостійної особистості [15].

У сучасних умовах патріотичне виховання молоді постає як складне та багатовимірне завдання, що виходить за межі лише формування національної ідентичності та любові до Батьківщини. Воно передбачає також розвиток громадянської відповідальності, активної життєвої позиції та готовності діяти в інтересах держави та суспільства. Виховання розглядається як цілісний процес, що охоплює різноманітні дії та заходи, спрямовані на формування та пробудження патріотичних почуттів у молодого покоління. Молодь, у цьому контексті, виступає як об'єкт впливу патріотичного виховання, що реалізується через різноманітні виховні середовища – насамперед у закладах освіти та в суспільстві загалом. Такий підхід відображає взаємозв'язок ключових понять і компонентів, а також визначає роль різних суб'єктів у впровадженні державної політики у сфері патріотичного виховання. Усі елементи цього процесу тісно взаємодіють, сприяючи формуванню патріотичної свідомості молоді та утвердженню патріотичних цінностей у суспільстві. При цьому державна

політика відіграє провідну роль, виступаючи координатором і рушієм цього процесу [61].

Патріотизм потрібно розглядати як активне, усвідомлене почуття причетності до своєї держави та територіальності, як внутрішню залученість у її соціально-політичне життя, відданість, любов до неї та готовність до самопожертви заради її добробуту і розвитку. Його основою є не стільки етнічна приналежність, скільки належність до громадянського суспільства – соціального утворення, що функціонує в межах певної території та підпорядковується єдиній державній владі. «На макрорівні патріотизм – це суттєва частина суспільної свідомості, яка проявляється в колективних настроях, почуттях, ціннісному ставленні до свого народу. Визначальною рисою українського патріотизму має бути його дієвість. Саме вона спроможна перетворювати почуття в конкретні справи і вчинки на користь Батьківщини і держави» [7].

Одним із головних напрямів здійснення національно-патріотичного виховання є формування національної свідомості та самосвідомості. Національна свідомість є фундаментом патріотичного виховання – це глибоке розуміння своєї етнічної приналежності, унікальності історичного шляху та невід’ємна складова ідентичності кожної нації. О. Вишневський виділяє три етапи розвитку патріотичної свідомості людини:

1. Етап раннього етнічно-територіального самоусвідомлення є основою, фундаментом патріотичного виховання і здійснюється переважно в батьківській родині та в школі. Він припадає на дошкільний і молодший шкільний вік. На цьому етапі формується почуття патріотизму.

2. Етап національно-політичного самоусвідомлення, припадає на підлітковий вік, коли дитина з лона сім’ї та школи переходить у громадське середовище [73]. На цьому етапі відбувається приєднання юнацтва до різноманітних дитячих і молодіжних громадських, політичних організацій і об’єднань, які в змозі допомогти виховати сьогоdnішнього школяра, завтрашнього громадянина України.

3. Етап державницько-патріотичного самоусвідомлення, коли поняття «національного» виходить за межі етнічності та сягає рівня державності. Характерними рисами цього етапу є вияв любові, поваги до своєї держави як головної мети нації [66].

Актуальність осмислення сучасних підходів до національно-патріотичного виховання учнів зумовлена їхньою ключовою роллю у визначенні цілей і змісту виховного процесу в закладах освіти [29]. Виховання школярів у дусі патріотизму є важливою умовою не лише для утвердження національної ідентичності, а й для формування в них глибоких патріотичних почуттів, громадянської свідомості, відповідальності та активної участі в суспільному житті.

На думку Н. Безлюдної, в умовах воєнного стану ефективними формами організації національно-патріотичного виховання молодших школярів є проведення зустрічей (у тому числі онлайн) з військовослужбовцями, їхніми родичами, волонтерами, постраждалими від російсько-української війни та внутрішньо переміщеними особами. До важливих форм роботи також належить організація майстер-класів за участю дітей, батьків і волонтерів зі створення сувенірів для захисників, плетіння маскувальних сіток, проведення флешмобів на підтримку Збройних сил України, тематичних виставок дитячих та сімейних творчих робіт, а також невеликих концертів для військових та вимушено переміщених осіб. Крім того, вагоме значення має залучення молодших школярів до військово-патріотичних дитячих організацій і таборів, діяльність яких спрямована на виховання відданих, свідомих громадян, готових у будь-яких обставинах боронити незалежність і територіальну цілісність України [2].

1.2. Стан наукової розробки предмету дослідження

Національно-патріотичне виховання стало об'єктом уваги українських науковців після здобуття незалежності України в 1991 році. Дослідження теми характеризується активним вивченням як теоретичних засад, так і практичних механізмів формування патріотичної свідомості підростаючого покоління,

міждисциплінарним підходом. Протягом останніх десятиліть можна виокремити три основні етапи історіографічного розвитку цієї проблематики:

– 1990-ті рр. – етап концептуального пошуку та ідеологічного переосмислення. У цей період активно обговорювались нові засади виховання, звільнені від радянських ідеологічних догм. Поступовий процес українізації, пробудження етнічного усвідомлення. Формувалась ідея національної ідентичності, культури, мови, історичної пам'яті як основ виховного процесу.

– 2000–2013 рр. – період систематизації, конкретизації та інституційного розвитку НПВ. У цей час з'являється значна кількість наукових дисертацій, публікацій, методичних розробок, підручників, присвячених цій темі. Визначаються теоретичні основи, завдання, принципи, методи, зміст і форми національно-патріотичного виховання дітей та молоді.

– 2014 рік – дотепер – період активізації досліджень у контексті гібридної війни, Революції Гідності, російської збройної агресії. Національно-патріотичне виховання набуває особливої ваги як елемент національної безпеки та консолідації суспільства, особливо від 24 лютого 2022 року, адже саме після повномасштабного російського вторгнення, наукові дослідження цієї теми набули ще більшого резонансу.

Проблематика національно-патріотичного виховання посідає вагоме місце в сучасних педагогічних, соціологічних, філософських та політичних дослідженнях. В умовах сьогодення, особливо в контексті збройної агресії проти України, ця тема набула ще більшої актуальності та стала предметом уваги з боку науковців і практиків. Серед провідних напрямів наукових досліджень виділяємо:

Психолого-педагогічний аспект – дослідження вікових особливостей формування патріотичних почуттів, інструменти виховного впливу, ролі освіти та сім'ї О. Вишневський [12], І. Бех [6].

Філософсько-культурологічний аспект – аналіз патріотизму як цінності, національної ідентичності, проблеми самоусвідомлення українців (Г. Лозко) [29].

Історико-політичний аспект – роль історичної пам'яті, героїзації визвольних змагань, державної ідеології (Ю. Шаповал) [69].

Соціологічний аспект – дослідження громадянської позиції молоді, мотивації до служби в лавах ЗСУ та інших військових формуваннях, участі в волонтерському русі (Н. Миропольцева, О. Пахомова) [31].

Методичний аспект – запровадження практичних підходів до національно-патріотичного виховання у закладах освіти (О. Сухомлинська [62], В. Кузь [26]).

Значний внесок у теоретичне осмислення сутності патріотичного виховання розробив доктор психологічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України, директор Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України Іван Бех, який є автором та співавтором багатьох доповідей: «Патріотизм у духовному злеті народу» [4], де акцентується увага на розкритті сутності патріотизму за його ключовими показниками, які пояснюють його міжособистісні витоки та діяльнісну феноменологію; доповідь «Виховні проблеми воєнного часу в контексті зміцнення незалежності України», де висвітлено проміжні результати пошукового експерименту щодо рівня патріотизму сучасної молоді, який тривав 2 роки [5], Стратегія військово-патріотичного виховання дітей та молоді в системі освіти України: реалії та орієнтовні позиції [3] та Програми українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді [7].

Аналізом концептуальних основ виховання школярів старших класів у контексті війни, зокрема реалізації компетентнісного підходу й нормативно-правових прогалин у держстандартах освіти досліджували: О. Свойнтик «Національно-патріотичне виховання старшокласників в Україні у роки російсько-української війни (2014–2024): проблема реалізації компетентнісного підходу», де під увагою автора представлено результати дослідження концептуальних засад національно-патріотичного виховання старшокласників в умовах реалізації компетентнісного підходу з огляду на виклики сучасної російсько-української війни [60].

Важливими є наукові розвідки М. Букач «Національно-патріотичне виховання – виклики та перспективи» [10], В. Іваненко «Національно-патріотичне виховання молоді як складова побудови незалежної держави» [21].

Психологічні аспекти національно-патріотичного виховання в закладах освіти вивчають О. Діденко, С. Яланська [18]. Порівняльний аналіз сучасних методів НПВ в університетах, зокрема у воєнному контексті та викликами глобалізації вивчають: Л. Вікторова «Національно-патріотичне виховання – виклики та перспективи» [13], Н. Хамська, К. Полянська, Ю. Ковальчук у публікації «Патріотичне виховання студентської молоді в умовах воєнного стану» характеризують особливості прояву патріотизму молоді на тлі війни [65].

Значення національно-патріотичного виховання школярів у закладах туристсько-краєзнавчого профілю досліджують: В. Луговий, О. Топузов, І. Регейло «Науково-практичні заходи (проекти) наукових установ НАПН України з національно-патріотичного виховання» [30] та ін.

На сучасному етапі дослідження питання національно-патріотичного виховання особливу увагу приділено вивченню його специфіки та шляхів реалізації в умовах повномасштабної збройної агресії Росії проти України. Серед актуальних наукових напрацювань у цій сфері варто відзначити дослідження Н. Бондаренко, С. Косянчука [8].

Як бачимо, тема національно-патріотичного виховання на сьогодні формує активізацію міждисциплінарних досліджень на перетині педагогіки, психології, соціології, культурології та історії. Аналіз наукових досліджень свідчить про високий рівень зацікавленості наукової спільноти в питаннях національно-патріотичного виховання. Проте потребує подальшого осмислення практики його реалізації в нових умовах, з урахуванням трансформацій у суспільстві, освіті та системі безпеки.

РОЗДІЛ 2

ДОСВІД УКРАЇНИ З ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

2.1. Нормативно-правові основи національно-патріотичного виховання

Розвиток нормативно-правової основи національно-патріотичного виховання в Україні демонструє поступову еволюцію: від фрагментарного підходу до системного, міжвідомчого, інтегрованого процесу. Національно-патріотичне виховання в Україні набуває виняткової актуальності, особливо за останні роки в умовах збройної російської агресії, загрозі суверенітету держави. Нормативно-правова база, яка регулює цю сферу, вимушена швидко трансформуватися та чітко реагувати на нові виклики.

Виділяємо основні тенденції розвитку нормативно-правової основи національно-патріотичного виховання: упорядкування та систематизація нормативно-правової бази, оновлення законодавства у контексті воєнного стану та післявоєнного відновлення, розширення суб'єктів національно-патріотичного виховання, цифровізація патріотичного виховання.

Фактично за останні десятиліття комплексне та ґрунтовне нормативно-правове забезпечення, яке в постійному трансформаційному характері, включає в себе низку різних нормативно-правових актів: закони, стратегії, постанови, укази, розпорядження, накази, положення, програми. Основні принципи НПВ вміщено у постанові Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках» № 1322 від 15 грудня 2023 р [53], Постанові № 673 (30.06.2021), що затверджує Державну цільову соціальну програму національно-патріотичного виховання до 2025 року [45], Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» № 2834-IX від 13.12.2022 р. [48];

Концепції Нової української школи [52]; постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти» № 688 від 24 липня 2019 р. [43] та інші.

Ці та багато інших документів регламентують діяльність державних інституцій, освітніх закладів і громадських організацій у процесі формування патріотичних цінностей у молоді. Активна участь міністерств та відомств (МОН, Міноборони, Мінмолодьспорту, Мінкультури) бере участь у формуванні нормативної бази. Оновлення документів здійснюється відповідно до запитів суспільства (включення елементів національної безпеки, військово-патріотичної підготовки, домедичної підготовки, цивільного захисту в освітні програми), методичних рекомендацій тощо.

Російська збройна агресія проти України спричинила перегляд підходів до державної політики у сфері НПВ. Законодавство було адаптовано до реалій воєнного часу з метою зміцнення національної єдності, патріотизму та громадянської відповідальності, а також закладено правові основи для майбутнього післявоєнного відновлення суспільства.

Ключові зміни під час воєнного стану: Указ Президента №286/2019 [51], який набув нової актуальності – акценти перенесено на підтримку ЗСУ, волонтерства, пам'яті про загиблих героїв.

Наказ МОН № 527 (2022) [40] оновив підходи до НПВ в освіті, зокрема через запровадження військово-патріотичних заходів, активізацію роботи з ветеранами та волонтерами, підтримку внутрішньо переміщених учнів.

Активізовано державно-громадське партнерство у сфері виховання (залучення ГО, місцевої влади, капеланів, військових). Післявоєнний вектор розвитку законодавства очікується подальше розширення нормативно-правової бази.

У сфері розвитку національно-патріотичного виховання спостерігається тенденція активізації ролі недержавного сектору. Мова йде про не лише освітні установи, а й громадські організації, молодіжні центри, волонтерські хаби, клуби самооборони, військові формування тощо до реалізації виховних

ініціатив.

Указ Президента України № 286/2019 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання» на 2020–2025 роки передбачає державно-громадське партнерство у сфері НПВ, розширює коло суб'єктів виховання: органи місцевого самоврядування, ГО, ветеранські організації, військові частини, релігійні спільноти. Наказ МОН № 527 від 06.06.2022 «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти» створює мультиінституційний підхід до реалізації національно-патріотичного виховання, визначає потребу в тісній співпраці закладів освіти з громадськими ініціативами, волонтерськими структурами, представниками місцевої влади. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» передбачає участь молодіжних, дитячих, волонтерських та ветеранських організацій, зустрічей із ветеранами сучасності [38] у вихованні громадянської свідомості молоді.

Цифровізація освітнього процесу, зокрема в контексті національно-патріотичного виховання, дедалі більше закріплюється у вітчизняному законодавстві. Основні нормативно-правові акти, що регламентують цей процес, охоплюють як загальні положення щодо цифрової освіти, так і конкретні напрямки розвитку НПВ із використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Основні нормативно-правові документи: Закон України «Про освіту» (2017) [47], Указ Президента України № 286/2019 – прямо вказує на необхідність модернізації підходів до НПВ, у тому числі через цифрові платформи, інтерактивний контент, ІТ-технології. Цифрова трансформація освіти (ініціативи МОН та Мінцифри) – програма «Цифровізація освіти» включає створення національних онлайн-платформ, що можуть містити патріотичні курси.

Нормативно-правова база України цілком підтримує та заохочує цифровізацію патріотичного виховання в школі. Упровадження та використання ліцензійного програмного забезпечення онлайн-ресурсів, інтерактивного мультимедійного контенту, симуляторів, освітніх платформ і

віртуальних середовищ сприяє підвищенню ефективності засвоєння патріотичних цінностей, особливо серед молоді.

У контексті цифровізації до принципів військово-патріотичного виховання української молоді доцільно віднести такі:

принцип національної ідентичності, який передбачає формування в молоді усвідомлення належності до української нації, готовності служити своєму народові та захищати Україну від зовнішніх загроз;

принцип національної солідарності, що акцентує на об'єднанні громадян навколо спільної мети – захисту держави, консолідації зусиль задля відстоювання національних інтересів і досягнення перемоги;

принцип конфіденційності та безпеки, який забезпечує захист персональних даних, контроль цифрових операцій, можливість регулювання доступу до інформації, запобігання несанкціонованому втручанню, а також передбачає участь батьків у контролі за інформаційним простором дитини;

принцип індивідуалізації, що полягає в урахуванні особистих здібностей і потреб молоді під час користування цифровими ресурсами, побудові індивідуальної траєкторії виховання й освіти, розвитку навичок самостійної роботи та використанні персоналізованих форм комунікації, зокрема у соціальних мережах;

принцип доступності, згідно з яким цифровий простір повинен бути зручним у користуванні, відкритим для всіх категорій молоді, регулярно оновлюваним та актуальним;

принцип доцільності, який орієнтує на використання лише тих цифрових інструментів і технологій, що відповідають конкретним завданням та сприяють ефективному досягненню цілей військово-патріотичного виховання;

принцип розвитку, який спрямований на формування моральних, патріотичних і особистісних якостей молоді, стимулювання внутрішньої мотивації до самовдосконалення, розкриття творчого потенціалу, адаптацію до викликів сучасного світу та ефективне використання можливостей цифрового середовища для досягнення виховних цілей;

принцип гнучкості, що передбачає індивідуалізований підхід до використання цифрового контенту відповідно до вікових, особистісних, пізнавальних потреб і зацікавлень дитини, з урахуванням зручного часу, темпу засвоєння матеріалу, умов навчання та виховання;

принцип інноваційності, який відкриває можливості застосування сучасних методів, форм і технологій роботи з дітьми, зокрема інтерактивних, дистанційних, цифрових інструментів, що сприяють активному залученню молоді у виховний процес і підвищують його ефективність;

принцип інтегрованості, що забезпечує комплексне сприйняття реальності через поєднання знань із різних галузей науки, освіти, культури й залучення до процесу виховання різних учасників – педагогів, батьків, громадських діячів, фахівців із суміжних сфер [19].

Проте, у колективній роботі «Аналіз нормативно-правових актів України у сфері національно-патріотичного виховання», автори критикують згадані закони та аналізують їх з точки зору правової доцільності тощо [1]. Та все ж багато науковців та практиків схвально відгукуються та застосовують нормативно-правові акти у раціональному полі та відзначають позитивну динаміку у регулюванні законів. Л. Чупрій зазначає, українська держава володіє досить ефективною законодавчою базою у сфері національно-патріотичного виховання громадян, що відіграє важливу роль у зміцненні її обороноздатності [67].

Отже, розвиток нормативно-правової основи національно-патріотичного виховання молоді України за останні роки має виразну тенденцію до посилення та систематизації. Держава, реагуючи на виклики воєнного часу, впроваджує комплексні стратегії, оновлює закони та підзаконні акти, інтегруючи військово-патріотичну, культурно-освітню та інформаційну складові в єдину політику. Особливе місце займають заходи з формування національної ідентичності, підтримка україномовного культурного продукту, розвиток волонтерського руху та підготовка молоді до активної участі у захисті держави.

2.2. Методика національно-патріотичного виховання дітей та молоді в Україні

Організація національно-патріотичного виховання молоді в Україні є одним із пріоритетних напрямів державної політики у сфері освіти та молодіжної роботи [42]. Її ключова мета – формування у молодого покоління свідомого патріотизму, готовності до захисту держави, шанобливого ставлення до національних традицій, мови та культури. Основу цієї роботи становить Стратегія національно-патріотичного виховання, а також Державна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання до 2025 року.

Згідно цієї програми підтримка та співпраця органів державної влади та органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства щодо національно-патріотичного виховання включає:

- підтримки та інформування населення України про діяльність українських молодіжних громадських об'єднань, що заборонялися і переслідувалися окупаційними та радянським режимами, у тому числі українського пластового руху (Пласт) та скаутського руху, Спілки української молоді, що збереглися в закордонних українців та відновили свою діяльність в Україні із здобуттям незалежності;

- залучення громадян із сформованою національною (громадянською) ідентичністю до діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

- організації та проведення конкурсів з визначення проєктів національно-патріотичного виховання, розроблених інститутами громадянського суспільства, для реалізації яких надається фінансова підтримка;

- сприяння утворенню центрів національно-патріотичного виховання на базі діючої мережі закладів, у тому числі шляхом їх реорганізації, перепрофілювання з урахуванням потреб та фінансових можливостей регіонів;

- координації діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, закладів освіти, культури, інститутів громадянського суспільства, молодіжних центрів, центрів національно-патріотичного

виховання [36];

- розвитку напряму національно-патріотичного виховання у молодіжних центрах та закладах культури;

- заснування на конкурсній основі премій для громадських активістів, які зробили вагомий внесок в утвердження громадянської ідентичності серед населення України на основі національних цінностей.

З огляду на нинішні умови воєнного стану в Україні, реалізація цієї програми ускладнена, проте потреба у безпосередньому здійсненні національно-патріотичного виховання стала ще більш актуальною. Також Міністерством молоді та спорту України розроблений календарний план надання фінансової підтримки інститутам громадянського суспільства на реалізацію проєктів, заходів національно-патріотичного виховання на календарний рік.

Д. Петрунчак зазначає, що система національно-патріотичного виховання в Україні відрізняється складними, організаційними зв'язками, які знаходяться в тісній взаємодії підсистем: національно-патріотичного виховання в закладах освіти; масова стейкхолдерська військово-патріотична робота; початкова військова підготовка в закладах освіти; діяльність військових кафедр ЗВО; перепідготовка та підвищення кваліфікації воїнів запасу [39].

Така виховна система також покликана виховати відповідальне ставлення до розвитку держави, готовність до її захисту в умовах зовнішньої загрози, а також сприяти усвідомленню й підтримці демократичних перетворень, економічного поступу та правової державності. Г. Шевчук стверджує, що патріотизм та національно-патріотичне виховання актуальні і для системи освіти, і для держави загалом. Основним інститутом, що забезпечує його реалізацію, є держава, але вагомий внесок у розвиток патріотичного виховання вносять також батьки, освітяни, громадські організації, волонтери. Патріотичне виховання важливе для зміцнення єдності та національної ідентичності, сприяє формуванню почуття належності до власної культури, мови, історії, традицій і національних цінностей, що в сучасних умовах має високу актуальність [70].

Соціально-економічні та політичні обставини певною мірою впливають на становлення патріотизму, однак їхній вплив не є однаковим для всіх членів суспільства. Люди по-різному реагують на виклики часу. У складні воєнні періоди одні беззастережно діяли на благо країни, жертвували собою, свідомо йшли на смерть, захищаючи батьківщину від загарбників. Водночас знаходилися й ті, хто зраджував свій народ і державу.

На думку автора педагогічного словника С. Гончаренка патріотизм – це соціально-історичне явище, яке реалізується через конкретні дії: у формі переконань, поглядів і поведінки, спрямованих на всебічний розвиток держави та захист її національних інтересів [16].

Система освіти є ключовим інститутом соціалізації молоді, формування національної свідомості, громадянської позиції та патріотизму. В умовах повномасштабної війни, роль закладів освіти у сфері національно-патріотичного виховання зросла в рази. Саме школа, коледж, університет формують фундамент громадянської зрілості, відповідальності за державу, готовності її захищати.

Умови воєнного стану дедалі актуалізують освітні інституції в справі формування свідомих громадян. Системність виховання на всіх рівнях від дитсадка до вищої школи – є ключем до формування патріотичної культури. У Наказі МОН від 06.06.2022 № 527 прописано заходи до 2025 року, серед яких: удосконалення нормативно-правової бази щодо національно-патріотичного виховання (зокрема, розроблення законопроекту «Про національно-патріотичне виховання»); створення соціально-педагогічних умов для реалізації національно-патріотичного виховання; зміни змісту й форми національно-патріотичного виховання; організації інформаційно-просвітницької роботи у сфері національно-патріотичного виховання; розвитку військово-патріотичного виховання.

Це стратегічний напрям державної освітньої політики, спрямований на формування громадянської свідомості, любові до Батьківщини, відповідальності та готовності до захисту національних інтересів на всіх етапах

освітнього процесу.

У дошкільній освіті це виявляється у формуванні первинних уявлень про Батьківщину, рідний край, родину, традиції, символіку через ігри, пісні, виступи [75].

У початковій та середній школі інструментом впровадження національно-патріотичних цінностей слугують шкільні заходи, приурочені до державних свят [35], участь в ініціативах, проєктах, конкурсах, де серед основних тем: вивчення мови, культури, виховання до поваги захисників України, їхньої героїзації та пам'яті. Особливе місце в цьому процесі належить учням початкових класів. Пояснюється це особливостями психології дітей, прикметою яких є здатність охоче пізнавати довколишній світ, нові знання, сприймати норми поведінки, виробляти власне світосприймання та світобачення. Саме тому основи національного виховання значною мірою закладаються в цей період навчання [63].

Професійно-технічна та передвища освіта: поєднання трудового та патріотичного виховання, підвищення престижу військової служби, військово-патріотичні табори, співпраця з ветеранськими організаціями.

Вища освіта: формування громадянської позиції через курси «Історія України», «Громадянська освіта», «Державна безпека», військові кафедри, волонтерська діяльність, студентські ініціативи, участь у громадських і державних проєктах [9].

Також виокремимо ще одну не менш важливу сферу розвитку НПВ – позашкільля. Розвиток національно-патріотичного виховання у позашкільній освіті України відіграє важливу роль у формуванні громадянської самосвідомості, національної ідентичності та активної життєвої позиції в дітей та молоді. Позашкільля має унікальні можливості для реалізації НПВ завдяки своїй гнучкості, практичній спрямованості та широкому спектру діяльності [14].

Позашкільні заклади передусім покликані вирішувати виховні завдання. Національно-патріотичне виховання в цих установах має розпочинатися з

формування в дітей почуття любові до рідного краю, шанобливого ставлення до історії, культури та традицій українського народу – цінностей, закладених ще в родині, дитячому садку чи школі. Через захопливу та творчу діяльність можна відкрити дитині глибину й багатство матеріальної та духовної культури України, що сприятиме її самопізнанню та формуванню національної ідентичності. Основними особливостями національно-патріотичного виховання в позашкільлі є: добровільність участі дітей у заходах, що сприяє формуванню внутрішньої мотивації; практична спрямованість: участь у конкурсах, акціях, гуртковій діяльності, екскурсіях, волонтерстві; гурткова система, що дає змогу поглиблено вивчати історію, культуру, звичаї українського народу; співпраця з громадськими організаціями, Збройними Силами України, волонтерами; використання інтерактивних форм роботи (квести, дебати, рольові ігри, проєкти). Позашкільна діяльність патріотичного спрямування може суттєво впливати на формування моральної та психологічної стійкості учнів. У часи соціальної нестабільності, війни, економічної напруги та загального стресу патріотична свідомість стає важливим проявом духовної витримки українського суспільства. Такі заходи сприяють вихованню в учнів почуття гідності, внутрішньої сили та відповідальності за майбутнє своєї держави. Сильні емоційні переживання й яскраві враження, які діти отримують у процесі участі в патріотичних заходах, допомагають зменшити почуття ізоляції й формують у них відчуття впевненості, згуртованості та стресостійкості [32].

Окрім занять у гуртках, значну роль у патріотичному вихованні відіграє участь дітей та учнівської молоді в районних, міських і обласних заходах, що сприяють утвердженню патріотизму, духовних та моральних цінностей, а також формуванню загальнолюдських і національних ідеалів [11]. Серед ефективних напрямів реалізації національно-патріотичного виховання – активізація роботи творчих об'єднань, фольклорних колективів, а також підтримка як професійної, так і аматорської діяльності вихованців [27]. Заклади позашкільної освіти залучають дітей до пізнання історії, традицій, обрядів і культури українського народу, відкриваючи для них національну духовну й культурну спадщину.

Водночас вони забезпечують активну участь молодого покоління у всеукраїнських заходах патріотичного спрямування.

Великі можливості для виховання патріотизму змалку дає позашкільна освіта, яка являє собою сукупність різних видів діяльності і володіє широкими можливостями виховного впливу. Навчити дітей любити Батьківщину в період випробувань, «переживати» всі тяготи разом з країною, вірити в неї, працювати в ім'я процвітання рідної землі – головне завдання всіх педагогів і батьків. Велика українська культура, багата подіями історія серйозна основа для виховання патріотизму. Виховання любові до Батьківщини починається з любові до своєї родини, її обрядів і цінностей, вулиці, друзів, міста. Важливим є не тільки виховання поваги до традицій та історії свого краю в минулому, а й причетності до його сьогоденних проблем. Отже, постійне перебування дітей під впливом матеріальної й духовної культури рідного народу, необхідне для становлення індивідуальності патріота [20].

Таким чином, організація національно-патріотичного виховання молоді спирається на комплексний, системний підхід, що включає освітню, культурну, військово-патріотичну, інформаційну та виховну складову; покликана консолідувати зусилля держави, суспільства та кожного громадянина, сформувати покоління молодих українців спроможних не лише пишатися своєю державою, а й відповідально діяти в її інтересах.

РОЗДІЛ 3

РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

3.1. Особливості реалізації державної політики у регіоні

Політика у сфері національно-патріотичного виховання молоді на регіональному рівні слугує базою для організації, регулювання та реалізації процесів формування громадянської свідомості, патріотизму та готовності молоді до служіння Україні. Вона враховує особливості культурного, економічного, демографічного та етнічного контексту конкретного регіону, визначаючи ефективні механізми управління виховною роботою.

Ця політика орієнтується на соціально значущі та економічно обґрунтовані напрями діяльності органів влади й місцевого самоврядування [37]. Концепція НПВ на регіональному рівні базується на наукових узагальненнях практики роботи в освітньо-виховному просторі, формулює пріоритети соціалізації молоді та окреслює принципи побудови ефективної виховної системи. Вона також містить механізми політичного та соціально-технологічного забезпечення на основі результатів досліджень і з урахуванням ключових змін у суспільстві [58].

Політика у сфері національно-патріотичного виховання молоді в регіоні має реалізовуватись на двох основних рівнях: теоретико-проектному та організаційному. Теоретико-проектний рівень передбачає аналітичну діяльність, спрямовану на оцінку ефективності процесів формування громадянської та патріотичної свідомості. Результатом цієї роботи стає комплексна характеристика стану патріотичного виховання, а також розробка практичних рекомендацій, моделей і соціальних проєктів для вдосконалення системи. На основі таких аналітичних напрацювань формується стратегія національно-патріотичного виховання, яка визначає її мету, основні пріоритети та ключові напрямки розвитку системи виховання свідомих і відповідальних громадян України. Важливою передумовою для оцінки ефективності

патріотичного виховання є систематичний моніторинг, фіксація та аналіз його результатів, що мають проявлятися в конкретних змінах якісних характеристик молоді – зокрема, рівня патріотичної свідомості, усвідомлення військового обов'язку, шанування національних традицій, готовності до самопожертви тощо.

Організаційний рівень політики у сфері національно-патріотичного виховання має бути спрямований на створення та регулювання умов, необхідних для ефективного функціонування системи виховання громадян, готових стати на захист державних інтересів України. Обидва рівні – теоретико-проектний і організаційний – утворюють єдину, цілісну систему реалізації патріотичного виховання. Ключові принципи цієї політики включають: відкритість (гласність), демократичність, ідейний плюралізм, послідовність (наступність), поєднання традицій і сучасних підходів, пріоритет громадянських цінностей над етнонаціональними, креативність у підходах, а також орієнтацію на діалог і взаєморозуміння [17].

Аналіз процесу формування патріотичних почуттів молоді в регіональному контексті дозволив окреслити специфіку патріотизму як прояву суспільної свідомості в умовах регіональної освітньої системи, зокрема: залучення особистості в національно-культурний простір, засвоєння народних традицій і духовних цінностей; відносна ізольованість етнічних спільнот, що зумовлена їх компактним розміщенням у віддалених районах із низькою транспортною доступністю, сприяє формуванню глибокої прив'язаності до рідного краю, яка передається з покоління в покоління та стає основою патріотичних почуттів, пов'язаних із рідним краєм; збереження історично сформованих культурних зв'язків усередині етносу забезпечує ефективну взаємодію між різними соціальними групами та верствами населення, що поділяють спільні ціннісні орієнтири; наявність стабільних моделей поведінки та комунікації, які підтримують сталість соціокультурного середовища та ін.

В Україні за останні роки почала ефективно функціонувати система національно-патріотичного виховання громадян. У більшості областей створені

та активно діють координаційні ради з питань національно-патріотичного виховання молоді й спеціалізовані центри та організації. Реалізація державної політики забезпечується завдяки впровадженню довгострокових відомчих і регіональних програм, ухваленим нормативно-правовим актам, а також наявності належної організаційної, інформаційної, наукової та методичної підтримки [33].

Національно-патріотичне виховання в теперішні дні визначається пріоритетним напрямом державної політики у сфері гуманітарного розвитку. На рівні регіонів воно реалізується через поєднання державних стратегічних документів, що враховують соціокультурні особливості конкретних областей. Основними орієнтирами виступають: Стратегія національно-патріотичного виховання на 2020–2025 роки; Державна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання дітей та молоді; регіональні програми: Обласна цільова програма національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2021–2025 роки [54], Обласна цільова соціальна програма «Молодь Волині» на 2021–2025 роки [55], які ухвалюють обласні ради відповідно до потреб і ресурсів територій. Таким чином, регіональний рівень виступає зв'язковою ланкою між державною стратегією та практичною реалізацією конкретних заходів.

Інституційне забезпечення на регіональному рівні здійснюється через: обласні державні адміністрації та обласні ради, які ухвалюють програми та виділяють фінансування; департаменти/управління освіти, культури, молоді та спорту, що відповідають за інтеграцію патріотичного виховання у навчальний процес і культурне життя; центри національно-патріотичного виховання, які виступають координаторами між закладами освіти, громадськими об'єднаннями та органами влади; громадські організації, молодіжні рухи, ветеранські та волонтерські спільноти, що забезпечують практичну реалізацію виховних заходів; заклади освіти та культури, у яких безпосередньо проводяться виховні програми, гуртки, конкурси, фестивалі.

Серед основних форм реалізації державної політики на цьому рівні

здійснюються через освітні програми (уроки громадянської освіти, історико-патріотичні заходи, факультативи з військової підготовки) [72]; флешмоби [71], військово-патріотичні заходи (гра «Сокіл»/«Джура» [46], вишколи, співпраця зі Збройними силами України та Нацгвардією, ДСНС); культурно-просвітницькі події (фестивалі, дні пам'яті, краєзнавчі конференції, мистецькі конкурси), волонтерську діяльність, спрямовану на допомогу армії та громадам; молодіжні табори та хаби, що поєднують навчання, спорт і виховання громадянської активності; інформаційні кампанії, які формують позитивний імідж українських героїв та історії краю. Показово, що участь в заходах у більшості випадків беруть учні старших класів та студентство [24]. Проте, зауважимо, що середня учнівська ланка також задіяна у багатьох заходах.

В Україні загалом сформовано механізм координації молодіжної політики, в якому на центральному рівні ключову роль відіграє Міністерство молоді та спорту України. Водночас кожен регіон реалізує державну молодіжну політику відповідно до власної специфіки – географічних, економічних, демографічних, етнічних, культурних та інших особливостей. На регіональному рівні впровадження молодіжної політики має системний характер і передбачає участь широкого кола галузевих і територіальних інституцій, що опікуються актуальними для молоді питаннями – освітою, вихованням, працевлаштуванням, охороною здоров'я, організацією дозвілля тощо.

Отже, на регіональному рівні державна політика національно-патріотичного виховання адаптується до місцевих умов, здійснюється через міжсекторальну взаємодію (освіта, культура, молодь, безпека), активно залучає громадськість та молодь. Це системна і постійна робота, яка покликана формувати патріотичну свідомість, національну гідність і готовність до захисту України. Головною метою політики управління системою національно-патріотичного виховання в регіоні є визначення умов і чинників як об'єктивних, так і суб'єктивних, які сприяють ефективній реалізації процесу патріотичного виховання серед різних груп населення та забезпечують його стійку результативність.

3.2. Стан реалізації національно-патріотичного виховання у Волинській області

Міністерство молоді та спорту України, як центральний орган виконавчої влади, відповідальний за розробку і реалізацію молодіжної політики, координує програми, пов'язані з молоддю, спортом і активним дозвіллям. Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, зокрема у Волинській області управління молоді та спорту Волинської обласної державної адміністрації (раніше – департамент культури, молоді та спорту Волинської обласної державної адміністрації), а саме відділ молодіжної політики, основним завданням якого є забезпечення реалізації державної політики у сфері молодіжної політики та утвердження української національної та громадянської ідентичності в області. Серед громадських організацій найактивніші молодіжні організації, такі як «Пласт», «Луцькі лицарі», «Національний альянс», «Зелений маяк» та багато інших, організовують волонтерські акції, освітні заходи та соціальні проєкти.

21 червня 2023 року відповідно до розпорядження начальника Волинської обласної військової адміністрації утворено координаційну раду з питань утвердження української національної та громадянської ідентичності при Волинській обласній державній адміністрації [56].

Основною метою координаційної ради є участь в оцінюванні ефективності державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності та сприяння координації діяльності суб'єктів відносин у зазначеній сфері на території області. Члени ради – це очільники та представники громадських організацій, керівники освітніх установ, директори комунальних закладів, педагоги, представники центрів туризму та краєзнавства, начальники гуманітарних управлінь, спеціалісти з питань патріотичного виховання та ін. Головування ради здійснює заступник голови Волинської обласної державної адміністрації.

На кварталних засіданнях Координаційної ради заслуховуються звіти про проведені заходи за Обласною цільовою соціальною програмою національно-

патріотичного виховання дітей та молоді на 2021–2025 роки, результати проведення моніторингів діяльності закладів сфери утвердження української національної та громадянської ідентичності, а також членами ради обговорюються можливості тіснішої співпраці та залучення до заходів ветеранів, військових, працівників ДСНС тощо.

Головними виконавцями програми визначено департамент культури, молоді та спорту та управління освіти і науки Волинської обласної державної адміністрації спільно із громадськими організаціями національно-патріотичного спрямування. Здебільшого основним виконавцем заходів виступає Комунальний заклад «Волинський обласний центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді Волинської обласної ради» (далі – ЦНПВТК).

ЦНПВТК – це відкритий для широкого загалу позашкільний навчально-виховний заклад, що виступає координатором туристсько-краєзнавчої та військово-патріотичної діяльності у Волинській області. Він є однією з провідних установ дитячо-юнацького туризму в Україні та входить до числа найбільших позашкільних закладів освіти. Основна мета діяльності центру полягає впровадження державної освітньої політики та заходів національно-патріотичного виховання дітей і молоді шляхом організації туристичної, краєзнавчої, спортивно-оздоровчої, екскурсійної та пізнавально-дослідницької діяльності, забезпечення позашкільної освіти для вихованців Центру, розвиток їхніх умінь, навичок та компетентностей відповідно до індивідуальних здібностей, таланту й стану здоров'я.

На базі закладу часто проходить І-й обласний етап Всеукраїнського конкурсу на написання есе «Війна за СВІЙ шлях» (дитячий погляд) (далі – конкурс). У 2024 році на конкурс надіслано 118 робіт, від закладів освіти територіальних громад, професійної (професійно-технічної) освіти. Роботи, представлені на конкурс, розкривають російську збройну агресію через призму дитячого сприйняття, погляди дітей на війну – боротьбу за суверенітет і свободу, за соборну, єдину, вільну і незалежну Україну, за право на свій

історичний шлях.

ЦНПВТК – учасник у спільному просвітницькому проєкті з бібліотекою-філією № 2 міста Луцька. В рамках програми освітнього національно-патріотичного проєкту «Краєзнавча майстерня», продовжено просвітницькі заняття «Геологічна майстерка» та багато інших.

У 2024 році департаментом культури, молоді та спорту Волинської облдержадміністрації узагальнено отриману інформацію від усіх громад та виокремлено 14 закладів утвердження української національної та громадянської ідентичності серед яких: Обласна комунальна установа «Волинський обласний молодіжний центр», Міжшкільний ресурсний центр Володимирської міської ради, Опорний заклад загальної середньої освіти «Затурцівський ліцей ім. В. К. Липинського» Затурцівської сільської ради Володимирського району Волинської області, Опорний ліцей с. Зимне Зимнівської сільської ради Володимирського району Волинської області, Нововолинський міжшкільний ресурсний центр Нововолинської міської ради, Громадська організація «Козацько-історичний курінь Чорна рада» Боратинська ТГ, Комунальний заклад «Молодіжний центр «Диференціал» Ківерцівської міської ради, Громадська організація «Спортивний клуб Козацьких бойових мистецтв “Герць”», ГО «Центурія» (відокремлений осередок в м. Ковелі), Комунальна установа «Ковельський молодіжний центр ”Місто ідей”», Комунальний заклад «Молодіжний центр» Рожищенської міської ради, Волинський обласний ліцей з посиленою військово-фізичною підготовкою імені Героїв Небесної Сотні, Комунальний заклад «Волинський обласний центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді Волинської обласної ради», Громадська організація «Луцька міська федерація українського рукопашу гопак».

Зокрема департаментом культури, молоді та спорту Волинської облдержадміністрації за останні роки організовано десятки заходів Обласної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2021–2025 роки [54], основними завданнями яких є:

- Формування та утвердження в суспільстві патріотичної свідомості, поваги до державних символів, суспільно-державних (національних) цінностей України, розуміння їх важливості для становлення держави, державної мови як національної цінності та важливого атрибута національної та громадянської ідентичності.

- Формування оборонної свідомості та громадянської стійкості.

- Сприяння створенню, виробництву та поширенню українськомовного інформаційного та культурного продукту, підвищення рівня його споживання шляхом формування єдиної державної інформаційно-просвітницької політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності.

- Популяризація історії України, зокрема боротьби українського народу за самовизначення і творення власної держави, видатних особистостей українського державотворення, ветеранів війни, Захисників та Захисниць України, які полягли в боротьбі за захист незалежності та територіальної цілісності України, українців, досягнення яких увійшли до світової історії.

- Сприяння утвердженню сімейних цінностей та активне залучення сім'ї до формування української національної та громадянської ідентичності.

- Формування та збереження української національної та громадянської ідентичності у громадян України, які проживають за кордоном та на тимчасово окупованій території.

- Інтеграція національно-патріотичного, військово-патріотичного виховання та громадянської освіти у сферу відпочинку та розваг.

- Популяризація та збереження культурної спадщини та культурних цінностей України.

- Залучення військовослужбовців, ветеранів війни до освітньої діяльності з початкової та базової військової підготовки, організації та виконання програм, реалізації проектів та здійснення заходів у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності.

- Формування активної життєвої та громадянської позиції, здатності брати участь у житті суспільства, органів місцевого самоврядування та в

управлінні на різних рівнях, зокрема у волонтерській діяльності.

- Формування і розвиток критичного мислення та медіаграмотності, вміння практично застосовувати здобуті знання, уміння і навички, запобігання поширенню недостовірної інформації.

- Формування усвідомленого та відповідального ставлення населення до питань надання домедичної допомоги особам у невідкладних станах.

- Залучення інститутів громадянського суспільства, фахівців у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, ветеранів війни, волонтерів та інших суб'єктів у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності до формування та реалізації державної політики у зазначеній сфері.

- Формування системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності.

- Підготовка фахівців та педагогічних працівників з числа ветеранів війни з подальшим їх залученням до організації та провадження освітньої діяльності, виконання програм, реалізації проєктів та здійснення заходів у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності.

- Удосконалення компетентностей, знань, умінь та навичок фахівців у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності шляхом неформальної освіти.

- Забезпечення сприятливих умов створення та розвитку інфраструктури з утвердження української національної та громадянської ідентичності в регіонах України.

- Розвиток інституційної спроможності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності.

Серед основних заходів програми виокремимо: Вишкіл із покращення військових навичок молоді «Військово-патріотична ініціатива “Центр базової військової підготовки “Рекрут”»». Метою проведення заходу є формування

стійкого усвідомлення громадянином України своєї приналежності до української нації, україноцентричного світогляду та здатності до збройного спротиву російській агресії, захисту України, виховання високоморальних особистостей, які плекають українські традиції, духовні цінності, володіють відповідними знаннями, вміннями та навичками, здатні реалізувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства [57].

Навчання проведене від фахівців Волинського центру національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства, ГО «Козацьке стрілецьке братство». Учасники вишколу освоїли навчально-практичні заняття з тактичної медицини, військової тактики та військово-інженерної підготовки, заняття із поводження зі зброєю, топографії, майстер-клас з пішохідного туризму та багато чого іншого.

Військово-патріотичний табір «Повстанець». Учасники отримали безцінні практичні навички з тактичної медицини, військової тактики, військово-інженерної підготовки, топографії, орієнтування, поводження зі зброєю, ознайомились з основами військово-спортивної підготовки й тактичних занять на прикладі гри лазертаг, БПЛА. Зауважимо, що лазертаг – це захоплююча тактична спортивно-розважальна гра в реальному часі і просторі, що розвиває у гравців швидкість пересування, фізичну витривалість, швидкість мислення, тактичну кмітливість і командний дух. Учасники використовують макети зброї (тагери), обладнані інфрачервоним випромінювачем, який дублюється променем видимого світла, для поразки супротивників або окремих цілей. Про роль та інноваційні підходи у пілотуванні БПЛА у заходах НПВ Волинської області досліджувала В. Рубель [59].

Щорічний зліт ветеранів ОУН-УПА та молодіжних громадських організацій патріотичного спрямування у вишкільно-патріотичному таборі відродження українського духу «Вовчак». Учасники отримали практичні навички з топографії, туризму, додаткові знання з історії краю, ознайомились з основами військової служби та управлінням квадрокоптерами, активізували свої вміння у грі лазертаг. В довготривалій перспективі захід сприятиме

вдосконаленню механізмів отримання молоддю знань, практичних навичок та мотиваційних складових, необхідних для виконання громадянського обов'язку – захисту територіальної цілісності та незалежності України, готовності до військової служби в лавах Збройних Сил України та інших військових формувань України.

Пластовий табір «Велика гра». Метою проведення заходу є реалізація завдань національно-патріотичного виховання молоді, формування на основі пластової методики українського патріота, всебічно розвиненої особистості з активною життєвою позицією та розвинутими якостями провідника (лідера), відповідального громадянина місцевої спільноти, держави, світу, вихованого на основі моральних цінностей українського народу та на засадах християнської моралі.

У довготривалій перспективі захід сприятиме визначенню пріоритетності: «хочу-мушу»; пошануванню державних символів, розумінню пластової символіки; формуванню вмінь та навичок: з водного мандрівництва, спортивного туризму, домедичної підготовки, з приготування їжі на природі, розпалювання багаття, з орієнтування на місцевості за природними ознаками. Особливу цінність у системі виховної роботи становить скаутський метод, що застосовується у «Пласті». Він представляє собою сукупність взаємопов'язаних компонентів, кожен з яких виконує окрему виховну функцію та підсилює вплив інших елементів системи. Зокрема, ключовими складовими цього методу є Пластова Обіцянка та Пластовий Закон: «Обіцяю робити все, що в моїй силі, щоб бути вірним Богові та Україні, допомагати іншим та жити за Пластовим Законом» [28].

Міжобласний наметовий національно-патріотичний табір «Волинська Січ». Дух побратимства у таборі об'єднав дітей від 7 до 17 років. Учасники отримали практичні навички з основ національного виду спорту «рукопашу гопак», тактичної медицини, топографії, туризму, спробували власні сили у подоланні військової смуги перешкод, отримали додаткові знання з історії краю, ознайомилися з основами військової підготовки.

Ефективну реалізацію та втілення усіх завдань табору забезпечили ГО Молодіжний фонд «Наше майбутнє» та ГО «Федерація рукопашу гопак України у Волинській області».

Майстер-клас з сучасного мечевого та середньовічного бою. Учасники заходу дізналися про військову історію Середньовіччя та становлення лицарського руху на теренах України й Волині, взяли участь у тренуваннях із сучасного мечевого бою, а також покращили свою фізичну підготовку та витривалість.

Національно-патріотичний табір «Рейнджер кемп». 12 різнопланових розвиваючих занять: домедична підготовка, військові звання та ієрархія, безпечне поводження із зброєю, стрілецька підготовка, фізичне тестування та вправи на розвиток сили та витривалості, баскетбольний турнір для учасників, змагання з американського футболу, історія українського війська з давніх часів, топографічна підготовка, командні розвиваючі ігри, лекції по функціонуванню сучасних Збройних сил України та їх участь у війні із 2014 року, ознайомлення із взірцями військової амуніції. 8 годин навчань по першій домедичній допомозі та 10 годин правильній та безпечній поведінці із зброєю (на примірниках страйкбольних приводів). Підвищення патріотичного настрою, навчання цікавій мілітарній тематиці, вміння безпечно працювати із тренувальною зброєю. Діти отримують нові знання про свою країну, її історію, символи та значущі події. Учасники розвивають навички комунікації, співпраці, патріотичного та креативного мислення. Довгострокові результати таборування полягають у зміцненні національної ідентичності, учасники табору розвинули глибоке почуття приналежності до своєї країни, її історії, культури та цінностей. Це сприятиме формуванню міцної основи для громадянської участі та патріотичної діяльності у майбутньому; розуміння і повага до захисників України, повагу до Збройних сил України, вищі патріотичні почуття та любов до своєї Батьківщини, через призму жертвності наших захисників та військової слави наших воїнів як сьогодення, так і в історичному контексті; активна громадська участь: учасники табору стають активними громадянами,

які братимуть участь у суспільних процесах та змінах місцевого та державного рівнів. Вони матимуть навички організації та лідерства, братимуть участь у волонтерських проєктах та допомагати розвивати громаду, в якій проживають.

На думку Н. Бондаренко та С. Косянчук Герої постають перед українцями крізь призму історій, які ми розповідаємо дітям у школі та маємо поширювати в суспільстві. Національна свідомість і критичне мислення формуються природним чином завдяки знайомству учнів із біографіями видатних українців, зокрема тих, кого знищили або принижували за українське походження та спротив антиукраїнським ідеологіям. Йдеться про державних і культурних діячів, науковців, винахідників, які зробили значний внесок у становлення української державності та прославили наш народ [8].

Табір лицарського духу «Доблесть віків». Мета заходу полягає у формуванні активної позиції молоді через практичне вивчення історії середньовіччя в Україні і світі; популяризація здорового способу життя та активного відпочинку серед молоді; поширення знань про військову справу середньовіччя та здобуття практичних навичок ведення бою, підвищення таким чином рівня усвідомленості необхідності захисту Вітчизни в наш час; виховання лицарських моральних якостей в молодих людей, таких як чесність, справедливість, відвага, витримка, бажання вдосконалюватись, витримка та стійкість в стресових ситуаціях тощо; виховання молоді на прикладі славних воїнів середньовіччя та нинішніх спортсменів-лицарів – переможців всеукраїнських та міжнародних змагань; формування в учасників чіткої національної позиції, розвиток патріотизму завдяки вивченню історії України. У програмі табору передбачені фізична підготовка учасників, вивчення та практика ведення середньовічного бою, лекції з історії середньовіччя, зокрема про розвиток українських земель в цей час, зустрічі з відомими представниками лицарського руху в Україні.

Молодіжна спортивно-патріотична таборова гра «Звитяга». Зокрема, у перший день рятувальники ДСНС у Волинській області розгорнули навчальні платформи з безпеки життєдіяльності. На локації з протимінної безпеки юним

волинянам продемонстрували ази професії піротехніки, порядок виявлення вибухонебезпечних предметів та правила поведінки з підозрілими і смертельно небезпечними предметами. Також молодь навчали керувати дронами, які зараз наші бійці застосовують на передовій. Разом із тим, представник ГО «Луцьке стрілецьке братство» ознайомив учнів із видами козацької зброї. Учасники мали змогу розпалити ватру для знайомств під перегляд українських фільмів. Другого дня відбулися майстер-класи з надання домедичної допомоги, володіння зброєю та тактики ведення бою. Школярі долали цікаву дистанцію у лісі та відбулася теренова гра: команди мали знайти контрольні пункти, зробити відповідні позначки на карті і вирахувати територію, на якій захований прапор. У третій завершальний день гри офіцери військової частини 1141 Національної гвардії України м. Луцьк провели навчання з військової топографії.

Обласний семінар-тренінг для виховних кадрів Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»). Захід відбувся на базі Люблинецького ліцею Волинської обласної ради спрямований на якісну теоретичну і практичну підготовку нових виховників (педагогів) для роботи з молоддю у створенні та підтримці осередків військово-патріотичної гри «Джура» на місцях, які б були спрямовані на формування загальнонаціональних цінностей. За час навчання педагоги отримали унікальну можливість відчувати себе дітьми та стати джуристами – створювали свої курені, обирали псевдо, грали в ігри, знайомилися та здобували важливі знання у формі гри. Протягом трьох днів учасники тренінгу здобули важливий досвід і знання, відкрили для себе щось нове і спробували щось незвичне, стали справжньою командою і знайшли нових друзів. Захід проводиться з метою реалізації завдань національно-патріотичного виховання молоді, впровадження в закладах освіти області Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура») – однієї з основних форм військово-патріотичного виховання молоді, майбутніх захисників незалежності України.

Фестиваль Дружин юних пожежних-рятувальників області. Декілька десятків юних учасників зуміли відчувати себе справжніми працівниками ДСНС. Юні рятувальники визначали рівень радіаційного забруднення, ліквідували локальну пожежу, опанували інженерно-саперну справу та багато чого іншого. Подібні заходи сприяють формуванню у підростаючого покоління навичок безпеки, вихованню відповідальності за себе і оточення. Підвищується обізнаність про роботу пожежно-рятувальних служб, про те, як діяти у надзвичайних ситуаціях. Розвивається командний дух, самоорганізація, лідерство, дисципліна – важливі особистісні якості. Посилюється співпраця між молоддю, освітніми закладами, службами ДСНС, владою.

Дводенний вишкіл «Тотальний опір». Молодь Ковельської територіальної громади стала учасниками дводенного вишколу, що відбувався на базі КЗ «Історико-культурний комплекс «Вовчак-Волинська Січ». Захід було спрямовано на розвиток та підтримку національної ідентичності, формування громадянської свідомості. Учасники мали змогу випробувати себе та отримати багато знань з історії УПА, відчувати дух повстанського руху, реконструювати тодішні історичні перипетії.

Календарний план змінний та реагує на запити молоді Волині, окрім вищезгаданих заходів, активним у проведенні благодійної акції «Вифліємський Вогонь миру» з харцерами Республіки Польща на кордоні (акція відбувається щороку задля поширення волонтерської активності молоді для незахищених верств населення, основною ціллю заходу є поширення символічного вогню з міста народження Ісуса Христа у Вифлеємі, а також допомога та підтримка громади під час новорічно-різдвяних свят), щорічної обласної краєзнавчої конференції «Участь волинян у національно-визвольних змаганнях ХХ століття», участь роїв області у Всеукраїнських вишколах «Джура-прикордонник», «Джура-десантник», військово-патріотичних таборів «Оріяна», «Легіонер», «Свято весни» та ін.

Метою усіх заходів програми є виховання майбутніх захисників державної

незалежності та територіальної цілісності України, підвищення рівня їх готовності до захисту Батьківщини та виховання високоморальних особистостей, які плекають українські традиції, духовні цінності, володіють відповідними знаннями, вміннями та навичками, здатні реалізувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства. Заходи направлені на виховання майбутніх захисників державної незалежності та територіальної цілісності України, поглиблення знань з історії України, вивчення та дослідження діяльності Української Повстанської Армії на Волині. Також у рамках цього заходу з метою національно-патріотичного виховання, розвитку інтелектуальних здібностей, інтуїції, дослідження історичного минулого українського народу, в тому числі подій періоду існування української повстанської армії було виготовлено та розповсюджено патріотичну гру «Криївка».

Як зазначає Я. Калакура, що лише глибоке пізнання правдивої історії українського народу створює міцне підґрунтя для формування тих почуттів, які є життєво важливими для національної самосвідомості: патріотизму, відданості, незламності духу, любові до рідної землі, шани до предків, толерантності до представників інших народів та утвердження християнських моральних цінностей [22].

Питання національно-патріотичного виховання, інформація про проведені заходи, здобутки та результати участі учнівської та студентської молоді висвітлюється та популяризується в засобах масової інформації та в інтернет-ресурсах (соціальні мережі, сайт департаменту культури, молоді та спорту Волинської облдержадміністрації, сайт КЗ «Волинський обласний центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді Волинської обласної ради»), на інтернет-сторінках відомчих установ, які співпрацюють з КЗ «Волинський обласний центр національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді Волинської обласної ради, а також на телебаченні.

Для ефективного сприяння створенню військово-патріотичних об'єднань,

громадських організацій, дитячо-юнацьких клубів та центрів департамент культури, молоді та спорту Волинської облдержадміністрації здійснює координацію діяльності, а саме встановлює контакти між новими об'єднаннями, діючими організаціями та державними структурами для обміну досвідом і реалізації спільних проєктів.

Отже, особливістю комплексу заходів є їхня циклічність – вони відбуваються щороку, однак щоразу до участі долучається нове покоління школярів та молоді області. Це забезпечує постійне оновлення учасників, розширення кола патріотично свідомої молоді та збереження безперервності у вихованні громадян, які готові захищати державні цінності. Крім того, програма заходів постійно оновлюється: враховуються сучасні виклики, змінюється формат активностей, додаються нові форми роботи, що робить участь цікавою, актуальною та змістовною для молодого покоління.

3.3. Перспективи розвитку національно-патріотичного виховання на місцевому та державному рівнях

На сучасному етапі розвитку українського суспільства національно-патріотичне виховання набуває пріоритетного значення, особливо в умовах збройної агресії проти України. Держава все активніше формує системну політику в цьому напрямі, орієнтовану на виховання свідомого, морально зрілого, освіченого громадянина-патріота. Окрему увагу буде приділено розширенню співпраці з ветеранськими, волонтерськими та громадськими організаціями, що дозволить залучати молодь до практичного пізнання історії новітньої боротьби за незалежність, а також популяризації героїв сучасності. Зростає роль цифрових технологій у патріотичному вихованні: створення онлайн-платформ, мобільних додатків, інтерактивних курсів, відео та ігрових продуктів дає змогу охопити ширшу аудиторію, зробити виховання більш цікавим та ефективним. Також важливим перспективним напрямом є розвиток культури пам'яті, зокрема через підтримку музеїв, документального кіно, художньої літератури та мистецьких проєктів, які висвітлюють героїчні

сторінки української історії.

Державна цільова соціальна програма з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року передбачає «створення сприятливих умов та налагодження міжгалузевої взаємодії на загальнодержавному та регіональному рівні для реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності шляхом національно-патріотичного, військово-патріотичного виховання, громадянської освіти населення України та формування на їх основі української національної та громадянської ідентичності» [44].

На регіональному рівні зберігається і розвивається значний потенціал розвитку національно-патріотичного виховання. Одним із головних векторів є розширення мережі молодіжних патріотичних проєктів, зокрема фестивалів, вишколів, історико-краєзнавчих експедицій, змагань, таборів, конкурсів тощо. Значного розвитку набуває співпраця між закладами освіти, місцевою владою, ветеранськими організаціями та молодіжними центрами. Такий формат забезпечує практичну взаємодію, формує у молоді відповідальність за власну державу, громаду, історію. Важливою тенденцією є оновлення змісту та методів виховної роботи, зокрема перехід від формальних, звичних заходів до інтерактивних і творчих форм: квестів, практичних навчань, волонтерських акцій, участі в суспільно важливих ініціативах, кількадечних таборуваннях тощо. На місцях також активно підтримується вивчення історії рідного краю (історія, краєзнавство, топонімія) [34], зокрема дослідження діяльності Української Повстанської Армії, що дуже характерно для Волині [25], постатей національно-визвольного руху, сучасних героїв – усе це сприяє формуванню глибшого зв'язку молоді з «малою Батьківщиною». Значну роль у розвитку цього напрямку відіграє фінансова підтримка з боку місцевих бюджетів та соціально відповідального бізнесу, яка дозволяє реалізовувати масштабні проєкти та залучати широкі верстви молоді.

Окрім вже згаданих способів висвітлення та популяризації (медіа, соціальні мережі, сайти відомств), у перспективі можна застосувати низку

додаткових методів, які підвищують ефективність інформування та залучення молоді до національно-патріотичного виховання: відеоблоги / відеорепортажі, подкасти або аудіопроекти, віртуальні виставки, інтерактивні мапи з маршрутами походів, реконструкцій, проведення відкритих уроків, лекцій, круглих столів з онлайн-трансляцією. Ці методи значно сприятимуть розширенню аудиторії, формуванню позитивного іміджу патріотизму, підвищенню мотивації до участі.

Л. Чупрій та О. Сіра у дослідженні «Особливості розвитку національно-патріотичного виховання молоді в умовах повномасштабної агресії» виокремлюють низку проблем: у державних органах різних рівнів спостерігається нестача підготовлених фахівців, здатних ефективно реалізовувати завдання національно-патріотичного виховання, низький рівень матеріально-технічної бази; інфраструктура, що забезпечує функціонування заходів патріотичного виховання, потребує оновлення й доукомплектування, ремонту та розбудови; відсутність чіткої системи оцінювання – наразі не розроблено уніфікованих критеріїв чи індикаторів для вимірювання рівня національно-патріотичної свідомості населення, що ускладнює аналіз ефективності впроваджених заходів [68].

Політика у сфері національно-патріотичного виховання молоді в регіоні виступає базою для організації, регулювання та реалізації процесів формування громадянської свідомості, патріотизму та готовності молоді до гідного служіння Україні. Вона враховує специфіку культурного, економічного, демографічного й етнічного середовища регіону та визначає механізми управління виховною діяльністю. Така політика орієнтована на використання найефективніших, соціально значущих та економічно доцільних напрямів діяльності органів державної влади й місцевого самоврядування. Виховний простір регіону виступає ключовим інструментом національно-патріотичного виховання – це цілісне середовище, яке охоплює різноманітні форми освітніх процесів, що відрізняються за місцем реалізації, тривалістю, масштабами та організаційною підпорядкованістю.

М. Трещов у дослідженні зазначає, що війна, дезінформація, насаджування ворожих наративів, які циркулюють в соціальних мережах, значно ускладнюють суспільні процеси формування стійкої національної ідентичності, а масова міграція молоді призводить до втрати соціального капіталу. Крім того, він подає ідею «створення національного координаційного центру з питань громадянської освіти та патріотичного виховання, який би інтегрував зусилля міністерств, місцевих органів влади, громадських організацій та міжнародних партнерів та запровадження системи постійного моніторингу та оцінювання ефективності заходів з використанням не лише кількісних індикаторів впливу, а й якісних (рівень залучення, зміна ціннісних орієнтацій) [64].

Управління системою національно-патріотичного виховання в регіоні має містити кілька взаємопов'язаних компонентів. По-перше, це організаційний блок – формування та уточнення цілей, пріоритетів, світоглядних орієнтирів і умов реалізації. По-друге, розробка регіональної цільової програми та планів заходів, що визначають конкретні способи досягнення поставлених цілей, методи й технології дій. Третій елемент – механізми управління, які охоплюють субординацію, нормативну базу, модельні рішення, організацію процесу та взаємодію його учасників. І нарешті, визначення суб'єктів і об'єктів управління – тобто розмежування функціональних ролей між тими, хто здійснює патріотичне виховання, та структурами, що координують і регулюють цей процес.

Отже, аналіз сучасного стану та визначення майбутніх перспектив розвитку національно-патріотичного виховання дозволяє зробити кілька ключових підсумків, серед яких: необхідність системного підходу; ефективний розвиток національно-патріотичного виховання потребує цілісної державної політики, що поєднує зусилля органів влади, громадських організацій, закладів освіти, культури та безпосередньо громадянського суспільства; посилення ролі місцевого самоврядування; органи місцевої влади мають реальні можливості впливати на молодь через створення регіональних програм, підтримку патріотичних ініціатив, організацію заходів військово-патріотичного

спрямування, зокрема в співпраці з ветеранами, волонтерами та військовими структурами.

В умовах сучасних викликів національно-патріотичне виховання має оновлюватися з урахуванням реалій та історичної правди, з опорою на національні цінності, мову, культуру, традиції. Для успішної реалізації національно-патріотичного виховання важлива взаємодія між різними секторами – освітою, культурою, оборонною сферою, молодіжною політикою, а також між державою, органами місцевого самоврядування, структурними підрозділами, громадянським суспільством і соціально відповідальним бізнесом.

ВИСНОВКИ

У ході написання магістерської роботи було проаналізовано основні підходи до реалізації державної політики у сфері національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Мета дослідження полягала в аналізі сучасного стану та особливостей реалізації державної політики національно-патріотичного виховання дітей та молоді у Волинській області.

Дослідження реалізації державної політики у сфері національно-патріотичного виховання дітей та молоді у Волинській області дозволило зробити такі висновки:

1. З'ясовано, що національно-патріотичне виховання є невід'ємною складовою цілісної системи державного управління у сфері освіти, культури, молодіжної роботи спрямованої на зміцнення духовних і моральних цінностей суспільства. Підкреслено важливість міжвідомчої взаємодії, участі громадськості та освітніх інституцій у реалізації державної політики у цій сфері. Обґрунтовано, що системне впровадження національно-патріотичних цінностей сприяє формуванню відповідального громадянина, здатного до активної участі у розбудові та захисту демократичної та незалежної України.

2. Встановлено, що правові засади цієї діяльності визначаються законами України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», «Про освіту», «Про Засади молодіжної політики», Постановами Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року», «Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках», Концепцією національно-патріотичного виховання в системі освіти України, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 527 тощо. Підкреслено, що ефективність державної політики забезпечується

узгодженістю нормативно-правових актів, цілісністю управлінських підходів і залученням громадянського суспільства до виховного процесу.

3. Встановлено, що організація національно-патріотичного виховання у Волинській області має системний та цілеспрямований характер, базується на співпраці освітніх закладів, органів місцевого самоврядування та громадських організацій. На рівні Волинської області реалізація державної політики у цій сфері здійснюється через комплексну взаємодію органів місцевої влади, освітніх закладів, інститутів громадянського суспільства, молодіжних організацій, центрів. У регіоні успішно реалізують обласні та місцеві програми, проводяться заходи, спрямовані на військово-патріотичне виховання, популяризацію історії України, вшанування захисників держави. Особливу увагу приділено формуванню національної самосвідомості молоді через краєзнавчу діяльність, волонтерські ініціативи та участь у культурно-історичних проєктах.

4. Визначено ефективність реалізації державних програм, проєктів і заходів у Волинській області, що показало позитивну динаміку розвитку у сфері національно-патріотичного виховання. Зокрема, спостерігається зростання рівня участі молоді у регіональних ініціативах, покращення координації між освітніми установами та громадськими організаціями. При Волинській обласній державній адміністрації створено координаційну раду з питань утвердження української національної та громадянської ідентичності. Основним завданням цього органу є участь у процесі оцінювання ефективності реалізації державної політики у відповідній сфері, а також забезпечення узгодженості дій і співпраці між різними суб'єктами, задіяними у формуванні та зміцненні національної й громадянської ідентичності на території області. Одним із ключових чинників результативної реалізації державної політики виступає міжсекторна співпраця – партнерство між органами державної влади, громадськими об'єднаннями, закладами освіти та військовими підрозділами. У Волинській області така форма взаємодії демонструє низку позитивних прикладів.

5. У ході дослідження виявлено проблеми, що ускладнюють ефективну реалізацію державної політики у сфері національно-патріотичного виховання у Волинській області. Серед основних викликів – недостатнє фінансування відповідних програм, обмеженість матеріально-технічної бази, нерівномірний рівень залученості громадських організацій у різних громадах, а також потреба в підвищенні кваліфікації педагогічних кадрів і налагодженні системної комунікації між усіма учасниками процесу. Для забезпечення ефективної реалізації державної політики національно-патріотичного виховання у Волинській області необхідне посилення системного підходу, стратегічне планування, а також орієнтація на реальні потреби молоді. Молодь повинна відчувати себе не лише об'єктом виховання, а насамперед – активним учасником процесів державотворення.

6. За результатами дослідження сформульовано пропозиції та рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності національно-патріотичного виховання у Волинській області. Зокрема, доцільно посилити міжсекторну взаємодію між освітніми установами, громадськими організаціями та органами влади; удосконалити систему підготовки педагогів та фахівців у сфері національно-патріотичного виховання; розширити фінансову та інформаційну підтримку молодіжних ініціатив; а також активніше залучати сучасні медіа- та цифрові інструменти для популяризації національних цінностей серед молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрухів О. І., Ілин Л. М., Косьмій М. М. Аналіз нормативно-правових актів України у сфері національно-патріотичного виховання. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила*. Серія «Право». 2023. Вип. 15 (27). Т. 1. С. 20–29.
2. Безлюдна Н. Особливості національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2022. № 2(8). С. 76–83.
3. Бех І. Д., Канішевська Л. В., Малиношевський Р. В. Стратегія військово-патріотичного виховання дітей та молоді в системі освіти України: реалії та орієнтовні позиції. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. Т. 5. № 2. С. 1–7.
4. Бех І. Д. Патріотизм у духовному злеті народу: наукова доповідь на методологічному семінарі НАПН України «Національно-патріотичне виховання дітей та молоді в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України: стратегії і завдання» (6 квітня 2023 р.). *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. Т. 5. № 1. С. 1–7.
5. Бех І. Д. Виховні проблеми воєнного часу в контексті зміцнення незалежності України: наукова доповідь на засіданні Президії НАПН України, присвяченому 33-й річниці Незалежності України (22 серпня 2024 р.). *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2024. Т. 6. № 2. С. 1–5.
6. Бех І. Д. Ідентифікація у вихованні та розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 2013. № 4 (81). С. 42–49.
7. Бех І., Чорна К. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. *Гірська школа Українських Карпат*. 2015. № 12–13. С. 26–37.
8. Бондаренко Н., Косянчук С. Феномен українського патріотизму: переосмислення, збагачення, трансформація. *Національна наука і освіта в умовах війни РФ проти України та сучасних цивілізаційних викликів: матеріали*

V Всеукраїнської міжгалузевої науково-практичної онлайн-конференції, (м. Київ, 27 березня – 2 квітня 2024 року). / упоряд.: Л. І. Ткаченко, В. М. Шульга. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2024. С. 299–313. URL: https://iod.gov.ua/content/events/58/v-vseukrayinska-mizhgaluzeva--naukovo-praktichna-onlayn-konferenciya-nacionalna-nauka-i-osvita-v-umovah-viyni-rf-proti-ukrayini-ta-suchasnih-civilizaciynih-viklikiv_publications.pdf?1737707667.9595 (дата звернення: 12.10.2025).

9. Будає В. Д. Патріотичне виховання студентської молоді: теоретичний аспект. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2017. № 2. С. 77–83.

10. Букач М. М. Національно-патріотичне виховання – виклики та перспективи. *Підтримка та відновлення освіти в Україні: виклики та перспективи*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (24 жовтня 2024 р.). Миколаїв: Центр редакційно-видавничої діяльності МОШПО, 2024. С. 148–152.

11. Буклов Ю. Національно-патріотичне виховання учнівської молоді: соціально-педагогічний аспект. *Молодь і ринок*. 2017. № 12. С. 126–130.

12. Вишневський О. Сучасний ідеал виховання української молоді та український національний характер. *Освіта*. 2014. Берез. (№ 12). С. 6–7.

13. Вікторова Л. Національно-патріотичне виховання студентської молоді засобами освітнього процесу у вимірах сучасності. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2022. Вип. 2. С. 221–227.

14. Гавлітіна Т. М. Національно-патріотичне виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 – теорія і методика виховання. Київ, 2007. 21 с.

15. Гонський В. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави: студії виховання. *Рідна школа*. 2021. № 2. С. 9–14.

16. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 С.

17. Діденко О. Г. Реалізація державної політики національно-патріотичного виховання молоді на регіональному рівні. *Ефективність державного управління*. 2014. Вип. 38. С. 374–380.

18. Діденко О. Г., Яланська С. П. Національно-патріотичне виховання молоді в закладах освіти України: психологічні аспекти. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Психологія. 2024. Том 35 (74). № 4. С. 102–108.

19. Журба К. О. Цифровізація військово-патріотичного виховання української молоді в умовах війни. *Інноватика у вихованні*. 2023. Вип. 18. С. 66–75.

20. Захаренко С., Коваленко О. Формування громадянина-патріота у педагогічній системі. *Рідна школа*. 2013. № 6. С. 36–40.

21. Іваненко В. С. Національно-патріотичне виховання молоді як складова побудови незалежної держави. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів*: тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 17 травня 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внут. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця: ХНУВС, 2023. С. 239–242.

22. Калакура Я. С. Історична пам'ять як чинник самоідентифікації українців. *Українознавство*. 2004. № 3–4. С. 206–210.

23. Келембет Л. І., Фляк О. О., Риндич О. М. Патріотичне виховання дітей та учнівської молоді: теорія і практика. *Національно-патріотичне виховання дітей та молоді у сучасному освітньому просторі України на засадах етнопедагогіки*: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2016. С. 16–23.

24. Коваленко Н. І. Інноваційний виховний потенціал національно-патріотичного виховання особистості у сучасному закладі загальної середньої освіти. *Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25 листопада 2021 року). Івано-Франківськ: НАІР, 2021. С. 81–87.

25. Корж Г. В. Національно-патріотичне виховання: соціально-політичний та етнічний виміри. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2011. № 45. С. 148–156.

26. Кузь В. І. Запровадження практичних підходів до національно-патріотичного виховання у закладах освіти. *Вісник освіти України*. 2020. № 4. С. 45–52.

27. Кузьміна О., Верещага Т. Національно-патріотичне виховання в закладах позашкільної освіти. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2019. № 6(98). URL: <https://paperity.org/p/292166088/natsionalno-patriotichne-vikhovannia-v-zakladakh-pozashkilnoyi-osviti> (дата звернення: 10.09.2025).

28. Лісовець О. Скаутський рух в Україні. *Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України*: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2011. С. 73–94.

29. Лозко Г. Філософсько-теоретичне осмислення поняття патріотизму. *Українознавство*. 2024. № 3. С. 57–72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukr_2024_3_6 (дата звернення: 21.09.2025).

30. Луговий В. І., Топузов О. М., Регейло І. Ю., Гудим І. М. Науково-практичні заходи наукових установ НАНП України з національно-патріотичного виховання. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. № 5(2). С. 1–13.

31. Миропольцева Н. І., Пахомова О. В. Вплив мотивації до служби в армії на соціально-психологічну адаптацію військових контрактної та строкової форм служби. *Проблеми сучасної психології*. 2020. № 2. С. 43–51.

32. Нємцова Л. О. Патріотичне виховання учнів в умовах позашкільної діяльності. *Імідж сучасного педагога*. 2023. № 3(210). С. 110–114.

33. Носова О. Національно-патріотичне виховання підростаючого покоління в сучасних умовах. *Досягнення та виклики національно-патріотичного виховання в регіоні*: матеріали VIII обласної науково-практичної конференції (Київ, 10 листопада 2022 р.). Київ: Донецький ОБЛППО, 2022. С. 594–596.

34. Пахолок В. М. Декомунізація топонімів у стратегії формування політичних цінностей та зміцнення гуманітарної безпеки України. *Держава і право: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. 2020. Вип. 87. С. 233–244.

35. Пахолок В. М. Державні свята як чинник формування політичної культури та гуманітарної безпеки держави. *Гілея*. 2018. Вип. 131. С. 414–418.

36. Пахолок В. М. Органи місцевого самоврядування як суб'єкт дипломатичного тиску в умовах російської агресії. *Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень*: матеріали II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Луцьк, 09 листопада 2022 р.). URL: <https://surl.li/nrusop> (дата звернення 05.09.2025).

37. Пахолок В. М., Шабатовський Б. В. Місцеве самоврядування в структурі сучасної політичної системи України. *Політологічні читання імені професора Богдана Яроша*: зб. наук. пр. / за заг. ред. В. І. Бортнікова, Я. Б. Яроша. Луцьк: Вежа-Друк, 2014. Вип. 3. С. 223–229.

38. Пахолок В. Роль державних нагород у процесі формування вітчизняної політичної свідомості та культури. *Studia Politologica Ucraino-Polona*. Житомир-Київ-Краків: ФОП Євенок О. О., 2017. Вип. 7. С. 245–253.

39. Петрунчак Д. В. Національно-патріотичне виховання української молоді в умовах соціокультурних перетворень. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи: збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Укр. держ. ун-т імені Михайла Драгоманова. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 98. С. 84-88.

40. Про внесення зміни до наказу Міністерства освіти і науки України від 06 червня 2022 року № 527: Наказ Міністерства освіти і науки України від 23.06.2022 № 586. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0586729-22#n5> (дата звернення 20.06.2025).

41. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства

освіти і науки України від 16.06.2015 № 641: Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text> (дата звернення 08.07.2025).

42. Про засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (дата звернення: 10.06.2025).

43. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 р. № 688. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#n5> (дата звернення 20.06.2025).

44. Про затвердження Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.07.2024 р. № 865. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/864-2024-%D0%BF#n95%20\[in%20Ukrainian](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/864-2024-%D0%BF#n95%20[in%20Ukrainian) (дата звернення: 10.09.2025).

45. Про затвердження Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2021 № 673. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-cilovoyi-socialnoyi-programi-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-na-period-do-2025-roku-ta-vnesennya-zmin-do-deyakihi-i300621-673> (дата звернення 20.06.2025).

46. Про організацію Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура») в навчальних закладах: Лист Міністерства освіти і науки України від 17.02.2015 р. № 1/9-78. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v9-78729-15#Text> (дата звернення 17.05.2025).

47. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення

20.06.2025).

48. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13.12.2022 р. № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення 20.06.2025).

49. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (дата звернення 20.06.2025).

50. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 20.08.2025).

51. Про Стратегію національно-патріотичного виховання: Указ Президента України від 18.05.2019 №286/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2862019-27025> (дата звернення 06.05.2025).

52. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 р. № 988- р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> (дата звернення 08.07.2025).

53. Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.12.2023 р. № 1322. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.06.2025).

54. Про затвердження Обласної цільової програми національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2021–2025 роки: Рішення Волинської обласної ради від 13.10.2020 р. № 32/17. URL: <https://volynrada.gov.ua/session/32/17-1> (дата звернення: 07.08.2025).

55. Про затвердження Обласної цільової соціальної програми «Молодь Волині» на 2021–2025 роки: Рішення Волинської обласної ради від 13.10.2020 № 32/16. URL: <https://volynrada.gov.ua/session/32/16-1> (дата звернення: 12.08.2025).

56. Про Координаційну раду з питань утвердження української національної та громадянської ідентичності при Волинській обласній державній адміністрації: Розпорядження начальника обласної військової адміністрації від 21.06.2023 № 280 URL: <https://voladm.gov.ua/article/koordinaciyna-rada-z-pitan-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya/> (дата звернення: 14.08.2025).

57. Про нову редакцію Стратегії розвитку Волинської області на період до 2027 року: Рішення Волинської обласної ради 21.08.2025 р. № 33/2 URL: <https://new.volynrada.gov.ua/resolutions/pro-novu-redakcziyu-strategiyi-rozvytku-volynskoyi-oblasti-na-period-do-2027-roku/> (дата звернення 15.09.2025).

58. Проект Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми патріотичного виховання населення на 2013–2017 роки. URL: <http://hainyzhnyk.in.ua/doc2/2011%2812%29.proekt.php> (дата звернення 15.05.2025).

59. Рубель В. Пілотування БПЛА як спосіб сприяння обороні України (на основі заходів Волинської обласної цільової програми національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2021–2025 роки. *Публічне управління та адміністрування в Україні: євроінтеграційний поступ*: матеріали II-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю (Івано-Франківськ, 30 травня 2025 р.); за наук. ред. проф. І. І. Чудика, Д. І. Дзвінчука, І. П. Лопушинського; упоряд. Л. С. Мосора. Т. 1. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2025. С. 324–327.

60. Свйонтик О. О. Національно-патріотичне виховання старшокласників в Україні у роки російсько-української війни (2014–2024): проблема реалізації компетентнісного підходу. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2024. № 10.

61. Скрипнюк О. В., Жовнірчик Я. Ф. Державна політика України у сфері патріотичного виховання молоді: сучасний стан та перспективи розвитку. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2023. № 19. С. 152–176.

62. Сухомлинська О. В. Практичні аспекти впровадження національно-патріотичного виховання в закладах загальної середньої освіти. *Науковий журнал «Педагогічні дослідження»*. 2021. Вип. 12. С. 45–53.

63. Тарапака Н. В. Національно-патріотичне виховання молодших школярів у контексті сучасних запитів. March 22, 2024; Riga, Latvia International Scientific and Theoretical Conference «Current scientific goals, approaches and challenges» URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/1707> (дата звернення 08.07.2025).

64. Трещов М. М. Національно-патріотичне виховання молоді як інструмент державного реагування на демократичні трансформації. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2025. № 16.

65. Хамська Н., Полянська К., Ковальчук Ю. Патріотичне виховання студентської молоді. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. 2023. Серія: Педагогіка і психологія, С. 56–62.

66. Хорламова О. Л., Кравченко Т. В. Виховання у дітей в сім'ї патріотизму як життєвої цінності. *Виховання патріотизму у дітей та молоді в сучасних соціально-економічних умовах: матер. звітної наук.-практ. конф.* Київ, 1999. С. 34–37.

67. Чупрій Л. В. Нормативно-правове забезпечення національно-патріотичного виховання населення України як чинника національної безпеки. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. 2024. Т. 22. № 35. С. 48–54.

68. Чупрій Л., Сіра О. Особливості розвитку національно-патріотичного виховання молоді в умовах російської повномасштабної агресії. *Державна сімейна та молодіжна політика: законодавство, методи та практики*. 2022. № 2. С. 46–57.

69. Шаповал Ю. Політика пам'яті як механізм консолідації суспільства: український досвід. *Світ Кліо*. 2024. Вип. 5 (№ 1–2). С. 86–120.

70. Шевчук Г. Й. Національно-патріотичне виховання молоді в умовах війни. *Наукові інновації та передові технології*. (Серія «Управління та адміністрування», серія «Право», серія «Економіка», серія «Психологія», серія «Педагогіка»). 2023. № 5 (19). С. 630–635.

71. Шершень М. В. Національно-патріотичне виховання в умовах російсько-української війни (2014–2022 рр.): флешмоби як проєктна діяльність здобувачів освіти. *Інноваційні практики наукової освіти: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції* (Київ, 15–19 грудня 2022 року). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, С. 1137–1146.

72. Шулкін Д. Про патріотичне виховання і зарубіжну літературу. *Освіта України*. 2015. № 14–15 (1427). С. 6.

73. Шуть С. Національно-патріотичне виховання молоді в сучасних умовах. Тези до публічного виступу. *Управління освітою*. 2014. № 2 (326). С. 27–30.

74. Щербань М. П. Національна свідомість проростає з дитинства. *Постметодика*. 2014. № 1 (116). С. 60–64.

75. Якименко Т. Як народжується любов до Батьківщини? *Дошкільне виховання*. 2014. № 11. С. 8–12.